

ЩОДО ПОШУКУ СТАТЕГІЇ КОНВЕРГЕНТНОСТІ В ОБЛІКУ ТА ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ: КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПІДХІД

Досліджено питання Концепції Міністерства фінансів України та Ради з міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ) щодо конвергенції національних систем бухгалтерського обліку та фінансової звітності. Запропоновано стратегія континуального впровадження деяких доктрин Концепції в реформуванні української системи бухгалтерського обліку й звітності.

У сучасних умовах господарювання для досягнення запланованого рівня конкурентоспроможності та прибутковості підприємству необхідно звернути увагу на повноту використання власного потенціалу: фінансового, виробничого, менеджментського, а також можливості залучення зовнішнього капіталу, перед усім – інвесторів.

У зв'язку з цим у науковій та прикладній діяльності все частіше використовується поняття «фінансова звітність за МСФЗ». Це обґрунтовано, тим що фінансова звітність складена за міжнародними стандартами фінансової звітності вважається такою, що містить прозору, зрозумілу та неупереджену інформацію про фінансове становище та результати діяльності суб'єкта господарювання. І раз так, саме вона і є більш прийнятною для прийняття адекватних рішень закордонними користувачами – потенційних інвесторів в український капітал.

Міжнародні стандарти забезпечують єдині підходи щодо формуванню фінансової звітності, дають можливість співставляти фінансову звітність українських підприємств із звітністю закордонних партнерів по бізнесу та конкурентів, забезпечує конкурентну перевагу в отриманні інвестицій і грантів від різних міжнародних інституцій. В той же час це не означає повну недовіру до фінансової звітності складеної за національними П(С)БО, а лише більшу довіру до фінансової інформації наведеної у фінансової звітності за МСФЗ. Це обумовлено їхнім менталітетом та існуючої світової практиці застосування МСФЗ. Цим моментом і обумовлена актуальність дослідження питань пріоритетності застосування в українському бухгалтерському обліку МСФЗ взамін національних стандартів, в контексті глобалізації економіки, варіативності бізнесового середовища.

Дослідженням трансформації національної системи бухгалтерського обліку та звітності присвячені наукові праці як вітчизняних так і зарубіжних вчених –економістів: Александера Д., Бернстайна Л. А., Бетге Й., Бондарчука Н. В., Бриттона А., Бутинця Ф. Ф., Ван Бреда М. Ф., Ван Хорн Дж. К., Грей Сидней Д., Йориссена Э., Єфіменка В. І., Мазиковського Е. А., Мюллера Г., Метьюса М. Р., Нищенко Н. П., Перера М. Х., Петрука О. М., Ткаченко Н. М. та інших. Але питанням аналізу фінансової звітності за МСФЗ в контексті конвергенції української системи обліку й звітності та шляхів удосконалення приділяється недостатньо уваги, що зумовило основний напрям дослідження.

З точки зору Петрука О. М. «...гармонізація бухгалтерського обліку – це процес уніфікації методів та принципів бухгалтерського обліку у формі стандартів, стандартизація дає змогу глобалізувати облікову політику, принципи і систему бухгалтерського обліку та звітності» [4].

На думку В. І. Єфіменко «...варто уніфікувати лише певні, окремі елементи системи, наприклад первинні документи. Прикладом уніфікації можна назвати прибутковий та видатковий касові ордери – єдині за формою і змістом на просторі України та держав СНД» [4].

Бондарчук Н. В. стверджує, що «Приведення національної системи бухгалтерського обліку і звітності до МСФЗ – це напрям глобалізації і гармонізації обліку, спосіб підвищення якості облікової та звітної інформації українських підприємств, довіри до зовнішніх користувачів» [1].

Ми схилиємось більш до погляду В. Єфіменко щодо уніфікації, адже гармонізація відноситься до понять ширше за уніфікацію. Поняття «гармонізація» має коріння «гармонія», що означає з латинської – 1) зв'язок; 2) подібність речей, частин; 3) співставленість речей; 4) злиття (повна конвергенція) в єдине ціле різних компонентів одного об'єкта. Процес гармонізації може проявлятися як у формі уніфікації (стандартизації) так і у формі наближення однієї системи до іншої, залишаючи деякі елементи неподібними, властивими певній національній системі, які б не суперечили між собою.

На сьогодні серед вчених, що досліджують питання трансформації національного обліку і звітності, не існує єдиної думки, єдиного бачення щодо шляхів адаптації національної облікової системи до МСФЗ. І це природно. Адже як видно з тлумачення терміну гармонізація – він має багато значень та відтінків.

Мета дослідження полягає у виявленні переваг і недоліків застосування МСФЗ як інструменту уніфікації національної системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності, розробці оптимальної стратегії щодо їх вдосконалення.

Майже 2500 років потому, у своєму вченні «о текучести вещей греческий философ Гераклит уподоблял сущее течению реки, отмечая, что все движется и ничто не покоится и невозможно дважды войти в ту же самую реку...» [6]. У тій чи іншій мірі людство на всіх етапах свого існування стикалась з проблемою гармонічної адаптації до змін навколишнього середовища, свого буття. Проте у таких масштабах, як складність, частота, швидкість, кількість, об'єм - зміни попередніх періодах незрівнянно малі у порівнянні із змінами, що спостерігаються в наш час у всіх галузях науки і практики, у т. ч. і в українському бухгалтерському обліку.

Варіативність на рівні особистості кардинально міняє життя людини, зачіпаючи такі аспекти, як постійну наростаючу взаємозалежність при досягненні поставленої мети від технологічних досягнень (комп'ютер, транспортні засоби, сучасні телекомунікаційні засоби) та нагальної потреби в опануванні і сприйнятті нових технічних навиків у своїй професійній діяльності.

Субекти економічної діяльності, зокрема й українські, також стикаються із наростаючою невизначеністю середовища функціонування внаслідок збільшення частоти і складності змін (політичних, економічних, податкових тощо) та необхідністю формування своєї реакції на них.

Одна з таких фундаментальних змін є заміна національних стандартів бухгалтерського обліку міжнародними стандартами фінансової звітності, відповідно із внесеними доповненнями до ст.12¹ Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні». І це не дивлячись на процес продовження внесення змін до існуючих П(С)БО і їх подальше застосування в процесі ведення бухгалтерського обліку, як і заявлено в одному з завдань Стратегії застосування МСФЗ в Україні [6].

У зв'язку з викладеним, виникає необхідність розробки концепції формування облікової стратегії, як інструменту оптимальної адаптації підприємства до тих змін, що відбуваються в національній системі бухгалтерського обліку. Стратегія слугує основою формування будь-якої концепції, отже і в основі Концепції реформування українського бухгалтерського обліку та звітності.

Відповідно до існуючих багатьох формулювань терміну «стратегія», ми приведемо деякі з них (саме тих, які більш підходять для цієї статті):

1. Сукупність засобів, за допомогою яких підприємство наближається до досягнення своїх довгострокових цілей [6, 7].

2. План: спосіб отримання необхідного результату або переходу з поточного стану до бажаного (включає теоретичні і практичні способи, прийоми).
 3. Модель: шаблон дій на визначений проміжок часу [6].
 4. Перспектива: ціль, напрям, шлях, бачення бажаного становища підприємства. [6].
 5. Послідовна, узгоджена і інтегрована структура управлінських рішень [11].
- З метою визначення власної стратегії концепції щодо подальшої конвергенції об'єкта дослідження зробимо порівняльний аналіз складу фінансової звітності за МСФЗ і П(С)БО, табл. 1.

Таблиця 1 – Склад фінансової звітності за МСФЗ та українськими стандартами

МСФЗ	Українське законодавство
Бухгалтерський баланс	Бухгалтерський баланс (форма №1)
Звіт про прибутки й збитки (проміжна)	- (на сьогоднішній день заповнюється, тільки, банками)
Звіт про фінансові результати (річна. На вибір підприємства *)	Звіт про фінансові результати (форма № 2, проміжна і річна)
Звіт про рух грошових коштів	Звіт про рух грошових коштів (форма №3)
Звіт про власний капітал (річна. На вибір підприємства *)	Звіт про власний капітал (форма № 4)
-	Примітки до річної фінансової звітності (форма №5)
-	Звітність за сегментами (форма № 6, додаток 1 до Балансу)
Облікова політика та пояснювальна записка	-
-	Аудиторський висновок (для лістингових підприємств та банків)

* За МСФЗ підприємство самостійно обирає яку форму складати: або Звіт про фінансові результати або Звіт про власний капітал. Така норма не передбачено жодним з П(С)БО.

Доречно є нагадування про одну з цілей Фонду КМСФЗ - прийняття якісних рішень в питань наближення національних стандартів фінансової звітності і обліку з МСФЗ [7]. Зверніть увагу на мету: наближення, а не імплементація. А для тих країн, що застосовують повністю правила МСФЗ (країни - члени ЄС) – беззаперечне їх дотримання. Разом з тим передбачено, що у виняткових ситуаціях підприємство може відступити від МСФЗ. Такі ситуації виникають, коли застосування МС може привести до спотворення інформації про окремі господарські операції.

Також слід зазначити про відсутність прив'язки МСФЗ до юридичної системи певної країни. Тому фінансова звітність, підготовлена відповідно до вимог МС, часто містить додаткову інформацію, включення якої обумовлена вимогами національного законодавства або правилами лістингу. Останнє свідчить про необхідність паралельного реформування юридичної підсистеми – облікової і податкової, інакше виникне дисонанс в системі.

Тепер перейдемо суто до аналізу приведених в табл. 1 форм фінансової звітності.

1. Склад фінансової звітності. Склад фінансової звітності за українським законодавством приведено у відповідності з П(С)БО, розроблені і впроваджені в дію Міністерством фінансів України.

Одразу доречно підкреслити існуючу відмінність в термінології: міжнародні стандарти – це стандарти фінансової звітності, в українській практики – це положення (стандарти) бухгалтерського обліку. Тобто такі, що в першу чергу застосовуються для упорядкування процесу ведення бухгалтерського обліку мета якого – складання фінансової звітності та її передача користувачам для прийняття рішень.

Склад української фінансової звітності як за назвою так і структурою значно відрізняється від звітності за МСФЗ:

а. форма № 1 Баланс – за МСФЗ приведено мінімум показників, що повинні бути наведені в ньому, а саме [7]:

- основні засоби;
- нематеріальні активи;
- фінансові активи;
- інвестиції, які обліковуються методом участі в капіталі;
- запаси;
- торговельна та інша дебіторська заборгованість;
- грошові кошти і еквіваленти грошових коштів;
- заборгованість постачальників та інша кредиторська заборгованість;
- податкові зобов'язання;
- резерви;
- довгострокові зобов'язання, включаючи виплату процентів;
- частка меншості;
- випущений капітал та резерв.

Включення інших показників залежить від суттєвості інформації, потреб користувачів та законодавства країни. Українське законодавство передбачає складання Балансу за типовою формою розробленою Мініфіном України за всіма показниками.

б. форма № 2 за МСФЗ має дві різні назви: проміжна (квартальна) називається Звіт про прибутки та збитки – є обов'язковою для складання всіма суб'єктами господарювання; річна – Звіт про фінансові результати, складається за бажанням фірми. І також, відсутня сувора структуризація Звіту – включаються мінімум показників, як і в Балансі. Решта інформація, яка може бути суттєвою наводиться або в примітках до фінансової звітності або в поясненнях до неї. В українській бухгалтерській практиці немає альтернативності. Всі підприємства, крім банківських установ, складають Звіт про фінансові результати за уніфікованою структурою.

в. Форма № 3 Звіт про власний капітал, за МСФЗ підприємство має право вибору – або складає Звіт про фінансові результати, в якому відображається фінансова інформація про усі визнанні доходи та витрати або Звіт про зміни у власному капіталі, де показуються всі зміни, що сталися в структурі власного капіталу за звітний період. Це залежить від рівня суттєвості інформації, яка визначається на власний розсуд фірми, виходячи з характеру подальшого використання її. В Україні звіт про власний капітал подана під номером 4 і складається всіма суб'єктами господарювання за встановленим змістом.

д. форма № 4 Звіт про рух грошових коштів за МСФЗ та № 3 за НП(С)БО. Згідно МС може складатися за двома методами або прямим або непрямим. В Україні тільки за прямим (наростаючим підсумком з початку року). Непрямий метод більше розповсюджений у світовій практиці як метод складання звіту про рух грошових коштів та грошових еквівалентів. Він включає в собі елементи аналізу, так як базується на співставленні змін різних статей балансу за звітний період, які характеризують майнове та фінансове становище підприємства, включає також аналіз руху основних засобів, їх амортизацію і інші показники, котрі неможливо отримати виключно з балансових даних. У результаті застосування непрямого фінансовий результат (чистий прибуток/збиток) підприємства за звітний період перетворюється в різницю між величинами грошових коштів, що знаходяться у розпорядженні підприємства на початок і кінець періоду. Необхідно відмітити, що при підготовці консолідованої фінансової звітності прямий метод низкоефективний, так як потребує більше витрат на отримання необхідної інформації по кожному з консолідованому підприємству [5, с.56-58].

Так як звіт про рух грошових коштів призначений для забезпечення користувачів інформацією здатною оцінювати необхідні показники, пов'язанні з рухом грошових коштів та їх еквівалентів, зрозуміти зміни в чистих активах підприємства, його фінансову структуру (зокрема ліквідність та платоспроможність), регулювати час та щільність грошових потоків в умовах постійної зміни зовнішніх та внутрішніх факторів, його

го й слід складати за непрямим методом. Тоді звітна інформація про рух грошових коштів та їх еквівалентів дозволить більш точно здійснювати моделювання поточної вартості майбутніх грошових потоків для порівняльної оцінки фірми.

Щодо грошових еквівалентів та їх відображення у звіті. Чиним законодавством не передбачено окремий облік еквівалентів грошових коштів, не визначено конкретний строк обігу, розкриття у примітках до фінансової звітності (У МСФЗ термін погашення їх обмежено трьома місяцям). Підприємство самостійно визначає які інвестиції можуть кваліфікуватися у якості грошових еквівалентів і лише для складання й подання звітності виокремлює (довідково) із загальних поточних фінансових інвестицій їх.

Також, за-за того, що багато звітної інформації може бути представлено у поясненнях та примітках до фінансових звітах, МСФЗ установлено жорсткий підхід до вибору облікової політики. У цьому процесі підприємство повинно орієнтуватися на правила прописані МСФЗ, які слід неухильно дотримуватися, виходячі з принципу *послідовності*. Причому наявність національних стандартів, які протирічать МСФЗ, а також розкриття облікової політики і включення у звітності відповідних пояснень не вважаються виправдовуванням відхилень від вимог МС.

Прийнятий у МСФЗ підхід має на меті усунення занадто розширеного тлумачення стандартів, а також ситуації, коли в опублікованій фінансовій звітності міститься вказівка про її підготовку згідно МСФЗ, хоча насправді без дотримання усіх вимог МС. Частіше, за все, це стосується операцій з пов'язаними сторонами, звітними сегментами, умовним нарахуванням відсотків.

Щодо національних положень (стандартів) фінансової звітності – 1 - 6. У них теж прописано пункт щодо відображення у Примітках до фінансової звітності (форма № 5) інформації, яка за своїм змістом може бути суттєвою і таким чином впливатиме на прийняття рішень [5]. Проте як свідчить практика у формі № 5 за навною типовою структурою неможливо представлення усій інформації, яка за змістом може вважатися суттєвою. Наприклад, п.20 П(С)БО 6 «Виправлення помилок та зміни у фінансових звітах», прописано вимога щодо розкриття у примітках інформації про: зміст і суму помилки; статей фінансової звітності, які були перераховані з метою повторного представлення співставленої інформації; факт повторного оприлюднення виправлених фінансових звітів або недоцільність повторного оприлюднення; причини та зміст зміни облікової політики. Отже, у формі № 5 не передбачено ніякі статті, графі для такої інформації і, таким чином інформація, яка може бути суттєвою залишиться нерозкритою та потягне за собою неадекватність прийняття рішення.

За МСФЗ останнім компонентом фінансової звітності є примітки з поясненнями. Зокрема пояснювальна записка до фінансової звітності містить перелік застосованих вимог фінансової звітності, розкриває способи ведення бухгалтерського обліку, включаючи методи оцінки, які відрізняються від правил прописані нормативними актами Міністерства фінансів України.

За українським законодавством – аудиторський висновок (аудиторський звіт) у якості підтвердження відповідності звітної інформації МСФЗ для лістингових компаній. На нашу думку, якщо на формах фінансової звітності зазначено про її складання за МСФЗ, то наявність підтвердження її достовірності аудиторським висновком – зайва вимога, яка передбачає додаткові грошові та трудові витрати. Наявність відмітки, повинно ізначально підтверджувати даний факт і факт застосування загальноприйнятих принципів та критеріїв при складанні і поданні звітності.

Тому найкращий варіант стратегії як інструмент, механізм адаптації підприємства до сучасних змін в національній системі обліку й звітності є набір стратегій, що представляють собою ряд модифікацій якісних та кількісних параметрів системи, сформовані базовими факторами (мутабельність середовища, модифікація структури звітності, варіативність методів складання звітності та оцінки статей звітності, змісту приміток до фінансових звітів і пояснень виходячі з принципу суттєвості інформації). Враховуючи реалії національної економіки

основна стратегія адаптації та гармонізації повинна бути орієнтована на уніфікацію документів і реєстрів первинного обліку, у т.ч способів їх обробки, розширення Плану рахунків бухгалтерського обліку аналітичними рахунками, наведення мінімального переліку обов'язкових статей фінансової звітності, застосовуючи у якості національних відповідні МС. У якості інструментів організації і ведення поточного обліку та складання й подання фінансової звітності нелістинговими підприємствами – існуючі національні П(С)БО. Адже вони за суттю відповідають МСБО і одночасно враховують національні особливості, традиції ведення бізнесу як це прийнято у більшості країн світу. За даними сайту www.iasplus.com із 35 європейських країн – користувачі МСФЗ, складають фінансову звітність за МСФЗ лише лістингові компанії, решта застосовують правила національних нормативно-правових актів щодо складання звітності. Хоча вони за власним вибором можуть скласти фінансову звітність також за МСФЗ, проте ця норма не обов'язкова.

Висновки. З вищенаведеного можна стверджувати, що наростаюча магнітуда змін у національній системі бухгалтерського обліку та фінансової звітності вимагає суттєвої складної адаптації з боку вітчизняних суб'єктів економічної діяльності, вищої школи, де готуються майбутні фахівці в області обліку та аудиту, інструментом якої є стратегія, розглянута як інтерактивно – випереджуюча реакція на варіативність (мутабельність) середовища, здатна підсилювати синергетичний ефект. Ціллю приведеної стратегії в межах цього дослідження є формалізація множини зовнішніх та внутрішніх факторів впливу на національну систему бухгалтерського обліку та звітності, що є предметною розробкою концепції формування стратегії, оптимально здатної адаптувати підприємство до поточної та потенційної мутабельності середовища.

Стратегія континуальної концепції полягає у розробці теоретичного базису певного набору інструментарія з параметром, що має динамічний характер та не суперечить національним інтересам ведення бізнесу.

Література

1. Бондарчук Н. В. Гармонізація бухгалтерського обліку України за міжнародними стандартами // Економічні науки. – 2012. – Вип. 9(33). – Серія (Облік і фінанси).
2. Грей Сидней Д. Финансовый учет: глобальный подход : учеб. пособие. – Бишкек, 2004.
3. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», із змінами та доповненнями. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>.
4. Єфіменко В. І. Напрями гармонізації бухгалтерського обліку та звітності в Україні // Фінанси, облік та аудит. – 2011. – № 18.
5. Качалин В. В. Финансовый учёт и отчётность в соответствии со стандартами GAAP. – М. : Дело, 2000. – 432 с.
6. Кокодей Т. А. Концепция формирования стратегии предприятия в условиях полициклической вариативности среды / Т. А. Кокодей // Вісник Донецького університету економіки та права : зб. наук. пр. – 2012. – № 1. – С. 107-113. Серія (Економіка та управління).
7. МСФО: точка зрення КПМГ. Практическое руководство по международным стандартам финансовой отчетности, подготовленное КПМГ, 2007/8 : в 2 ч. / пер. с англ. – 4-е издание. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2008.
8. Програма реформування системи бухгалтерського обліку із застосуванням міжнародних стандартів бухгалтерського обліку, затверджена постановою КМУ від 28.10.1998 р. № 1706. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>.
9. Стратегія застосування міжнародних стандартів фінансової звітності в Україні, схвалена розпорядженням КМУ від 24.10.2007 р. № 911-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>.
10. Стуков Л. С. Реформирование системы бухгалтерского учета и международные стандарты финансовой отчетности // Аудиторские ведомости. – 2003. – № 3. – С. 6-7. – № 5. – С.12-13.
11. Хаси Д. Стратегия и планирование. Путеводитель менеджера / Д. Хаси ; пер. с англ. Т. Еремовой. – СПб. : Питер, 2001. – 384 с.